

Косович О. В.

<https://orcid.org/0000-0002-1651-9769>

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПАРАТЕКСТ І ПАРАПЕРЕКЛАД У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ: ВІД «ПОРОГІВ» Ж. ЖЕНЕТТА ДО МЕТАДИСКУРСИВНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Статтю присвячено аналізу феномену паратексту в сучасних зарубіжних дослідженнях перекладу, який дедалі частіше розглядається не як периферійний елемент, а як ключовий фактор, що визначає рецепцію, інтерпретацію та культурну інтеграцію перекладеного тексту.

Виокремлено, що довгий час метадискурсивна діяльність перекладача – його рефлексії, коментарі, передмови, примітки та інші супровідні матеріали – а також створюваний ним паратекст залишалися на периферії наукових інтересів, а, відтак, традиційне перекладознавство зосереджувалося переважно на основному тексті, ігноруючи «порогові» елементи, які формують горизонт очікування читача та спрямовують сприйняття. Сучасні теорії, однак, доводять, що паратекст є надзвичайно цінним матеріалом для глибокого розуміння як самого процесу перекладу, так і стратегій, які перекладачі застосовують для адаптації тексту до іншомовної культури, враховуючи ідеологічні, соціальні, історичні та культурні контексти.

У статті систематизовано та проаналізовано ключові сучасні концепції паратексту, представлені в працях європейських та азіатських дослідників. Розглянуто ідеї класиків – Ж. Женетта (який сформулював паратекст як сукупність пері- та епітексту, що визначає «поріг» тексту) та Ж. Юсте Фріаса (який розвинув поняття параперекладу як самостійної когнітивної та культурної діяльності перекладача). Окрім них, проаналізовано праці Р. Дімітріу, І. Білодо, Ш. Тагір Гюрчаглар, а також більш пізні дослідження М. Хуссейнзаде, Х. Харун, Н. Канзу-Йеткінер, Л. Октар, Ся Цзінью, Сун Чжі-сян та інших.

Особливу увагу приділено еволюції розуміння параперекладу як просторово-часового континууму, в якому перекладач приймає рішення щодо основного тексту та всіх супровідних елементів (заголовки, передмови, примітки, обкладинки, епітекст тощо). Протрактовано парапереклад як методологічний інструмент, що структурує перекладацьку діяльність у її цілісності, забезпечуючи не лише лінгвістичну еквівалентність, а й культурну асиміляцію та адаптацію.

Продемонстровано стрімке зростання інтересу до метадискурсивної ролі перекладача: вивчення паратексту в тісному зв'язку з широким екстралінгвістичним контекстом дозволяє розкрити, як історичні події, ідеологічні норми, соціальні табу та культурні цінності впливають на вибір перекладацьких стратегій і створення супровідного паратексту. Паралельно підкреслено функцію паратексту як потужного механізму впливу на сприйняття та інтеграцію перекладу в приймаючій культурі – від формування авторитетів і висвітлення культурних відмінностей до конструювання ідентичності перекладача як «культурного агента».

Виокремлено особливе значення та розуміння перекладу як динамічного процесу, де перекладач не лише передає текст, а й активно формує його значення в новому лінгвокультурному середовищі.

Ключові слова: паратекст, парапереклад, метатекст, метапереклад, метадискурс, перітекст, епітекст, літературний переклад, перекладацький паратекст, перекладацька передмова, культурне посередництво.

Постановка проблеми. У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється ролі перекладача як активного суб'єкта, чия діяльність виходить за межі простого трансферу тексту. Переклад розглядається не лише як лінгвістичний процес, а як комплексна когнітивна та комунікативна взаємодія, де мовна особистість перекладача відіграє ключову роль. У процесі перекладу думка перекладача існує поза текстом у формі свідомості, а когнітивне перетворюється на комунікативне, набуваючи «голосу» через метатекст. Метатекст, розташований на перетині комунікації між автором оригіналу та читачем перекладу, забезпечує ефективну передачу змісту.

Актуальність вивчення паратексту в зарубіжній лінгвістиці зумовлена тим, що довгий час метадискурсивна діяльність перекладача та створюваний ним паратекст залишалися на периферії наукових інтересів [10; 11]. Сучасні теорії доводять, що паратекст і парапереклад є цінним матеріалом для аналізу перекладацьких стратегій, процесів асиміляції тексту в цільовій культурі та впливу екстралінгвістичних факторів [20, с. 46–60; 21; 24, с. 117–134]. Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до перекладу зосереджуються переважно на основному тексті, ігноруючи периферійні елементи, які формують сприйняття та інтерпретацію перекладу. Це призводить до неповного розуміння ролі перекладача як медіатора між культурами, особливо в контексті історичних, ідеологічних та соціальних впливів [12].

Дослідження зарубіжних концепцій паратексту, запропонованих Ж. Женеттом, Ж. Юсте Фріасом та іншими вченими, дозволяє систематизувати підходи до параперекладу як просторово-часового континууму, де перекладач приймає рішення, що впливають на рецепцію тексту [10; 11; 24, с. 117–134]. Актуальність проблеми посилюється потребою в інтеграції метадискурсивного аналізу з широким культурним контекстом, аби розкрити, як паратекст сприяє натуралізації перекладу в іншомовному середовищі. Таким чином, постановка проблеми зводиться до необхідності комплексного вивчення паратексту як інструменту, що структурує перекладацьку діяльність і забезпечує повноцінне розуміння перекладу в глобальному лінгвокультурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У перекладознавстві паратекст спочатку сприймався як другорядний, але останні роботи підкреслюють його вирішальну роль у формуванні

рецепції. Основи закладені Ж. Женеттом (1987), який трактував паратекст як пери- та епітекст, що визначає інтерпретацію [10; 11, с. 1–15]. Ж. Юсте Фріас (2012) розвинув ідею параперекладу як когнітивного механізму культурної інтеграції [24, с. 117–134].

У цифровому просторі (Theory and Practice in Language Studies, 2025) досліджуються паратексти на Netflix. Х. Марін-Лакарта та Р. Валдеон (2023) вивчають «*indirect translation*» через паратексти в новинах. Роботи М. О'Хаган (2022) про локалізацію ігор та китайське кіно (Jin et al., 2022) показують економічний і текстовий вплив паратекстів.

Ці праці ілюструють перехід від літературного до мультимодального фокусу, увиразнюючи паратекст як інструмент вивчення культурних і ідеологічних процесів. Водночас бракує досліджень у неєвропейських контекстах, що відкриває перспективи.

Постановка завдання. Метою є комплексне осмислення сучасних концепцій паратексту в зарубіжному перекладознавстві з акцентом на еволюцію від ідей Ж. Женетта до параперекладу Ж. Юсте Фріаса та подальших інтерпретацій [10; 11; 24, с. 117–134]. З-поміж завдань статті виокремлюємо такі: проаналізувати характеристики паратексту за Ж. Женеттом та їх вплив на рецепцію; розкрити сутність параперекладу як континууму рішень перекладача; охарактеризувати внесок С. Тагіра Гюрчаглар, Р. Дімітріу, І. Білодо та ін. [20, с. 46–60; 21; 6, с. 193–206; 3; 4] у вивчення передмов як ідеологічного інструменту; висвітлити тенденції 2020–2025 рр. (медіа, ретрасляції, аудіовізуальний переклад); узагальнити зарубіжний досвід і перспективи інтеграції паратекстуальної теорії для розуміння перекладача як медіатора.

Виклад основного матеріалу. У сучасному перекладознавстві переклад уже давно не сприймається як проста заміна слів – це творчий акт, де перекладач виступає не виконавцем, а повноцінним учасником культурного діалогу. Його мовна особистість, індивідуальне бачення, когнітивні рішення та емоційна залученість стають визначальними. Ідея спочатку народжується в голові перекладача як хаотичний потік думок, а потім, проходячи через фільтр свідомості, перетворюється на структурований текст. Саме метатекст стає тим «мостом», де абстрактне мислення набуває голосу й адаптується до лінійної форми.

Ця проміжна зона – метатекст – виникає саме там, де стикаються голос автора оригіналу

й очікування читача перекладу. Тому аналіз паратексту та того, як перекладач проявляє себе в ньому, стає одним із найцікавіших напрямків у зарубіжній лінгвістиці останніх років.

Все почалося з книги Ж. Женетта «Пороги» 1987 року. Французький літературознавець першим заявив: справжнього тексту без паратексту не буває. Паратекст – це все, що оточує й супроводжує основний твір: перитекст (те, що всередині книги – титул, присвята, примітки, передмова) та епітекст (зовнішнє – інтерв'ю, реклама, рецензії) [10; 11, с. 1–15]. Ж. Женетт описав його через простір (де саме розташовано), час (коли з'являється й зникає), природу (слова чи візуал), адресата й мету. Для нього паратекст – це розмита межа, яка насправді диктує, як ми читаємо текст. Цікаво, що Ж. Женетт навіть порівнював переклад із коментарем до оригіналу, але ця думка не прижилася – нині парапереклад розглядають як окрему сферу.

Саме Х. Юсте Фріас першим системно ввів термін «парапереклад» (paratranslation), розвинувши ідеї Ж. Женетта [24, с. 117–134]. У своїх роботах про переклад заголовків дитячої літератури він показує: перекладений твір не живе сам по собі – його доля в новій культурі залежить від того, що перекладач додає навколо (паратекст). Якщо немає тексту без паратексту, то й перекладу немає без параперекладу. Це не просто додатки – це когнітивний процес, де перекладач осмислює, вирішує й створює продукт своєї рефлексії.

Ж. Юсте Фріас пропонує бачити парапереклад як простір і час, у якому перекладач працює над усім: основним текстом, заголовками, передмовами, обкладинками, епітекстом [24, с. 117–134]. Результат залежить від його знань, смаку й рішень – саме вони визначають, чи «приживеться» текст у новій культурі. Це дає змогу простежити, як естетика, політика, ідеологія, суспільні настрої впливають на переклад і як перекладач самовиражається через паратекст.

Ш. Тагір Гюрчаглар іде далі, фокусуючись на міжкультурному аспекті. Вона розділяє екстра-текст (усе, що пишуть навколо твору незалежно від перекладу) та паратекст (те, що безпосередньо обрамлює видання). Обидва допомагають побачити те, чого немає в основному тексті – приховані мотиви, цензурні компроміси, культурні акценти [20, с. 46–60; 21]. Її роботи резонують з ідеями про перекладацький простір і з нашим розумінням метаперекладацького поля. Ж. Тагір Гюрчаглар також розвиває думку У. Ковала: паратекст – медіатор, який несе

ідеологічне навантаження [12]. Він допомагає тексту «вкорінитися» в новій культурі, відображає норми епохи й активно впливає на те, як читач сприймає твір. Тому паратекст треба вивчати не сам по собі, а в історичному та соціальному контексті – як інструмент, що формує діалог між текстом і аудиторією.

Перекладацькі передмови як вид паратексту

Передмови та післямови – це моменти, коли перекладач «виходить на сцену». Тут він пояснює, чому обрав саме цей твір, як працював, чому змінив щось, а іноді й сперечається з автором. Це місце подвійної ролі: посередник і творець. Саме тому передмова стає унікальним простором, де видно культурну позицію, етичні вибори та ідеологічні уподобання перекладача.

Як мені здається, саме ця подвійність робить передмову одним із найсильніших інструментів: вона може «прикрити» переклад від критики чи цензури, а може й свідомо скеровувати увагу читача на певні значення. Передмова не просто додає інформацію – вона будує сприйняття тексту в новому середовищі.

Ш. Тагір Гюрчаглар пропонує розглядати перекладацьку передмову (зокрема, алографічні передмови, написані третіми особами, такими як відомі літературні діячі чи критики) як окрему, гібридну категорію в системі Ж. Женетта. Вона не повністю вписується ні в перитекст (елементи всередині видання, як-от титул, примітки чи власне передмова перекладача), ні в епітекст (зовнішні елементи, як інтерв'ю чи рецензії), оскільки поєднує голос автора оригіналу, ідеологічні акценти приймаючої культури та рефлексію того, хто пише передмову. Це створює простір, де передмова стає не просто супровідним матеріалом, а потужним медіатором, який легітимізує переклад, впливає на рецепцію та часто виходить за рамки простого пояснення – перетворюючись на самостійний критичний есе чи ідеологічний коментар. Такий підхід відкриває шлях до визнання перекладача (або автора передмови від його імені) як активного культурного агента та навіть співавтора, чия суб'єктність проявляється через стратегічний вибір тонів, акцентів і культурних адаптацій [21].

Н. Канзу-Йеткінер і Л. Октар на прикладі турецьких перекладів роману Д. Г. Лоуренса «Коханець леді Чаттерлей» (видання 1942 та 1981 рр.) демонструють, як перекладацькі передмови еволюціонують у відповідь на соціально-політичні зміни. У ранньому виданні 1942 року передмова має обережний,

виправдувальний характер: перекладач намагається пом'якшити «сміливість» тексту, підкреслюючи його моральну та художню виправданість у консервативному суспільстві з сильними цензурними обмеженнями. Натомість у виданні 1981 року тон стає значно впевненішим – передмова акцентує художню цінність роману, його літературну глибину та універсальність тем, практично не вибачаючись за еротичні елементи. Ця зміна безпосередньо відображає суспільні трансформації в Туреччині: лібералізацію поглядів на сексуальність, послаблення цензури та зростання відкритості до західних наративів. Автори застосовують діахронічний критичний дискурс-аналіз, щоб показати, як передмови не лише супроводжують текст, а й конструюють його сприйняття, підкреслюючи культурні цінності, відмінності та зміни влади в суспільстві [18].

М. Хуссейнзаде, а також Ся Цзінь-ю та Сун Чжі-сян простежують еволюцію тематики перекладацьких передмов у різних культурних контекстах (Іран та Китай відповідно). Спочатку передмови часто обмежувалися рекомендаціями щодо жанру, короткими біографічними даними автора чи поясненнями труднощів перекладу – це був період, коли перекладач намагався «прикритися» авторитетом оригіналу та нейтральністю. З часом теми змінюються: акцент зміщується на контекст оригінального твору, його історичне та культурне значення, а також на власні перекладацькі рішення, вибори стратегій і навіть суб'єктивні рефлексії. Ця трансформація завжди тісно пов'язана з ідеологічним кліматом епохи – від цензурних обмежень і домінування офіційних наративів до більшої свободи вираження індивідуальної позиції перекладача як культурного посередника. У китайському контексті (видання *Yulin Press*) це проявляється в переході від формальних рекомендацій до глибшого обговорення оригінального контексту та власних перекладацьких виборів, що відображає ширші зміни в культурній політиці та ставленні до зарубіжної літератури [8, с. 311–319; 24, с. 1081–1089].

Такий розвиток підкреслює, що перекладацька передмова – це не периферійний елемент, а динамічний простір прояву перекладацької суб'єктності, який активно формує горизонт очікування читача та інтегрує текст у нову лінгвокультурну реальність.

Р. Дімітріу в своїй праці систематизує функції перекладацьких передмов як багатогранного документа, що слугує не лише супровідним текстом,

а й важливим джерелом для перекладознавства. Вона виділяє три основні функції: пояснювальну (спрямовану на читача – пояснення труднощів перекладу, культурних реалій чи особливостей оригіналу, щоб полегшити сприйняття); нормативну (орієнтовану на колеґ-перекладачів – обговорення застосованих стратегій, вибору еквівалентів, етичних чи стилістичних принципів, що стає певним «зразком» чи рекомендацією для професійної спільноти); та інформативну (щодо оригіналу – надання контексту про автора, епоху, літературний напрям чи історичні обставини створення твору, що робить передмову своєрідним міні-дослідженням). Такий підхід підкреслює, що передмова перестає бути лише «додатком» і перетворюється на самостійний метатекстовий жанр, який документує перекладацький процес і робить його видимим для наукового аналізу [6, с. 193–206].

Е. Макрей у своєму емпіричному дослідженні сучасних літературних перекладів на англійську мову суттєво розширює цей перелік функцій, додаючи низку аспектів, що підкреслюють культурно-посередницьку та рефлексивну роль передмови. Зокрема, вона виокремлює: виділення культурних відмінностей (акцентування на тому, що може бути незрозумілим чи «чужим» для цільової аудиторії, щоб уникнути непорозумінь); стимул до розуміння культури (заохочення читача до глибшого занурення в контекст оригінальної культури через пояснення традицій, цінностей чи історичних реалій); підкреслення ролі перекладача (явне або опосередковане висвітлення власного внеску, що робить перекладача видимою фігурою, а не «невидимим» посередником); допомогу критикам (надання інструментів для оцінки перекладу – пояснення компромісів, альтернативних варіантів чи причин вибору певних рішень); фіксацію процесу (документування етапів роботи, труднощів, альтернативних варіантів, що робить передмову цінним джерелом для вивчення перекладацької когніції та стратегій). Ці функції свідчать про те, що сучасна передмова часто стає інструментом самопрезентації перекладача та способом утвердження його авторитету в літературному полі [13].

У. Норберг, аналізуючи шведські літературні переклади, звертає увагу на те, як формальні характеристики передмов і післямов – їхня кількість, обсяг, місце розташування (перед текстом, після нього чи навіть у вигляді окремих есе) – безпосередньо вказують на ступінь антропоцентричності перекладу. У традиційних

підходах передмова часто була мінімальною або відсутньою, що відповідало ідеї «невидимості» перекладача. Натомість зростання кількості й обсягу таких текстів свідчить про усвідомлення перекладачем себе як активного суб'єкта, творця, а не лише виконавця. Розташування післямови (або її поєднання з передмовою) стає маркером того, наскільки перекладач готовий «вийти на сцену» після читання, прокоментувати власну роботу, поділитися рефлексією чи навіть вступити в діалог з читачем. Це перетворює паратекст на індикатор еволюції перекладознавства від текст-центричного до перекладач-центричного підходу [16, с. 101–116].

І. Білодо, Т. Войнова, М. Шлезінгер, А. Міцуно, Х. Харун та А. Янабу додають до цього аналізу виразний національний і культурний колорит, демонструючи, що практика використання паратексту (зокрема передмов, післямов і коментарів) глибоко залежить від культурних норм ієрархії автор–перекладач–читач. Особливо показовий японський контекст: у багатьох виданнях перекладених творів паратекст (пояснення, коментарі, післямови) розміщується після основного тексту – це традиційний жест поваги до автора оригіналу, який має бути прочитаний першим, без «перерв» чи «підказок». Водночас ім'я перекладача часто згадується не в перитексті (на титульній сторінці чи в передмові), а в епітексті (інтерв'ю, рецензіях, видавничих анотаціях чи на обкладинці) – це скромний, але значущий знак визнання його внеску, що відповідає японській культурній моделі колективної творчості та уникнення самопіару. Подібні особливості простежуються й в інших азійських та близькосхідних традиціях (наприклад, у малайських чи іранських перекладах), де передмова може бути більш стриманим або навпаки – більш ідеологічно навантаженим елементом, залежно від історичного моменту. Усе це ілюструє, що паратекст – не універсальний інструмент, а глибоко культурно зумовлений феномен, який відображає не лише перекладацькі стратегії, а й суспільну ієрархію, цінності та ступінь видимості перекладача в конкретній лінгвокультурній спільноті [3; 4; 7; 14; 24].

Ці дослідження разом підкреслюють, що перекладацькі передмови та післямови – це не просто «додаткові» тексти, а ключові елементи паратексту, які активно формують сприйняття перекладу, роблять видимою діяльність перекладача та відображають ширші культурні, ідеологічні й історичні процеси в цільовій культурі.

Ці національні особливості, як нам видається, найкраще ілюструють, що паратекст – не універсальний, а глибоко культурно зумовлений елемент, де видно, хто в ієрархії важливіший – автор чи перекладач.

Нові застосування паратексту

Останні роки паратекст вийшов далеко за межі традиційної літератури, поширюючись на мультимодальні, медійні та навіть цифрові формати, де його роль у формуванні сприйняття стає ще помітнішою. Це свідчить про універсальність концепції Ж. Женетта, яка успішно адаптується до нових контекстів і доводить, що паратекст є не просто «обрамленням», а активним конструктором значення.

Г. Аллен, аналізуючи рецепцію апокаліптичних текстів (зокрема, «Книги Одкровення»), попереджає: ігнорування паратексту в сакральних чи історичних документах призводить до суттєвого спотворення тлумачення. Рукописи, коментарі, маргіналії, пізніші редакторські вставки чи навіть видавничі анотації формують горизонт очікування читача і часто визначають, який сенс буде домінуючим – теологічний, історичний чи есхатологічний. Без урахування цих елементів інтерпретація ризикує стати анахронічною або односторонньою, втрачаючи зв'язок з історичним контекстом рецепції. Таким чином, паратекст тут виступає не периферійним, а ключовим фактором, що зберігає багатозначність священного тексту [2, с. 600–632].

Х. Брага Рієра на прикладі драматургії Педро Кальдерона де ла Барка демонструє, як епітекстуальні елементи – рецензії, театральні постери, програми вистав, афіші та навіть критичні відгуки – активно формують сприйняття театральної постановки. Ці матеріали не просто інформують глядача про сюжет чи акторський склад, а заране задають тон: підкреслюють релігійний чи алегоричний характер п'єси Педро Кальдерона де ла Барка, акцентують барокову естетику чи сучасну інтерпретацію. У театральному контексті паратекст стає частиною перформативного акту, впливаючи на емоційне та інтелектуальне очікування аудиторії ще до підняття завіси. Це показує, що в драматичному перекладі та постановці паратекст виконує функцію культурного фільтру, адаптуючи класичний текст до сучасних ідеологічних і естетичних норм [5, с. 249–268].

Н. Аль Каабі досліджує паратекст у журналістиці та новинах, де вербальні (заголовки, підзаголовки, ліди) та візуальні елементи (фотографії, інфографіка) активно рефрейму-

ють події, впливаючи на ідеологічне сприйняття читача. Заголовок може акцентувати конфлікт чи, навпаки, примирення; фотографія – підкреслити жертву чи агресора. У перекладених чи адаптованих новинах (наприклад, у міжнародних ЗМІ) такий паратекст часто підсилює певний наратив, відображаючи політичну позицію видання чи культурні стереотипи приймаючої аудиторії. Таким чином, паратекст у медіа стає потужним інструментом фреймінгу, що не просто супроводжує інформацію, а конструює реальність для споживача [1].

Д. Ісмаель вводить поняття «ретро-культурного перекладу» – ситуації, коли представники певної культури перекладають тексти про свою власну культуру, написані чужинцями (наприклад, орієнталістські твори про Близький Схід). У таких випадках паратекст (передмови, примітки, коментарі) стає інструментом корекції та деколонізації: перекладач використовує його, щоб виправити стереотипи, спотворення чи євроцентричні інтерпретації оригіналу, повертаючи автентичність і голос «своєму» культурному наративу. Паратекст тут виконує функцію культурної реапропріації, дозволяючи перекладачеві не лише передати текст, а й активно переписати його рецепцію в контексті постколоніального дискурсу [9].

М. Оя аналізує кінематографічні трейлери як паратекстуальний феномен, де мультимодальна структура (монтаж, музика, текст на екрані, голос за кадром) визначає жанрову домінують фільму та, відповідно, рішення глядача піти в кіно. Трейлер не просто анонсує стрічку – він конструює очікування: може акцентувати романтику замість трилера чи навпаки, приховуючи спойлери та маніпулюючи емоціями. У контексті перекладених чи локалізованих трейлерів (з субтитрами чи дубляжем) паратекст набуває додаткового шару культурної адаптації, впливаючи на комерційний успіх фільму в іншомовному ринку [17, с. 177–204].

Г. Помаро, працюючи в галузі кодикології (науки про рукописи), наголошує на ролі паратексту – рубрик, колофонів, покажчиків, маргіналій – у відновленні історії тексту. Ці елементи часто містять інформацію про копіюста, власника, місце створення чи подальші втручання, дозволяючи реконструювати міграцію рукопису крізь століття. Без паратексту багато середньовічних текстів залишалися б «німими» щодо свого походження та рецепції. Таким чином, у філологічних і історичних дослідженнях паратекст стає неза-

мінним джерелом для розуміння матеріальної та культурної історії тексту [19, с. 173–191].

Ці приклади з різних сфер – від релігійних текстів і театру до новин, кіно та рукописознавства – ілюструють універсальність і динамічність паратексту як інструменту, який не лише супроводжує основний текст, а й активно будує його значення, адаптує до нової аудиторії, відображає ідеологічні та естетичні домінують часу та зберігає сліди культурних взаємодій.

Ці приклади показують: паратекст – універсальний інструмент, який не лише супроводжує, а й активно будує значення, адаптує до нової аудиторії та відображає владу, ідеологію й естетику часу.

Висновки. Сучасні теорії паратексту та параперекладу продовжують лінію від «порогів» Ж. Женетта (1987) до когнітивно-культурного підходу Ж. Юсте Фріаса (2012) і далі – до мультимодальних і цифрових застосувань [10; 11; 24, с. 117–134]. Переклад тут – не технічна операція, а продукт активної мовної особистості перекладача, який має власне бачення, ідеологічні пріоритети й стратегії. Парапереклад виявляється багатошаровим явищем: мовні, культурні, ідеологічні, естетичні шари переплітаються й визначають, як текст презентується й сприймається в іншій культурі.

Видається, що саме ця багатошаровість робить парапереклад одним із найперспективніших інструментів: перекладач не просто передає, а коригує культурні невідповідності, регулює акценти, формує очікування – залежно від того, що потрібно цільовій аудиторії.

Переклад – це відкритий простір взаємодій тексту, перекладача й контексту. Сильна сторона сучасних концепцій – метадискурсивний погляд: текст і паратекст не окремі, а єдине поле, де перекладацька робота – це низка комунікативних кроків, а кожен елемент паратексту – «перемикач» між епохами, культурами й ідеологіями.

Ж.В. Аллен, І. Білодо, Дж. Брага Рієра, Е. Макрей, У. Норберг та інші постійно наголошують: екстралінгвістичний вплив — вирішальний [2, с. 600–632; 3; 5, с. 249–268; 13; 16, с. 101–116]. Історія, політика, соціальні табу безпосередньо формують вибір і паратекст. Це не фон – це сила, яка вирішує, що підсилити, а що приглушити чи прибрати.

Особливо цікаві нові сфери: театр, кіно (трейлери), новини, кодикологія, ретро-культурний переклад, а тепер і стрімінгові платформи (Netflix), де паратексти (субтитри, описи, трей-

лери) визначають успіх. Це показує: теорія працює в мультимодальному світі.

Хоча багато робіт спираються на обмежений матеріал (європейська/азіатська література), це не слабкість, а сигнал: потрібно більше прикладів

із неєвропейських культур, цифрових платформ, фан-перекладів (fansubbing), соціальних мереж. Саме там паратекстуальна теорія може найбільше розкритися – як інструмент розуміння, як культури «розмовляють» одна з одною через перекладача.

Список літератури:

1. Al Kaabi N. Paratextual Aspects in Framing Narratives of Conflict In Verbal and Visual Paratexts in Translation and Interpreting Studies ARTIS@Nottingham2018. URL: <https://www.nottingham.ac.uk/conference/fac-arts/clas/verbal-and-visual-paratexts/documents/artis-nottingham-abstracts.pdf>. (дата звернення: 17.01.2026).
2. Allen G.V. Paratexts and the reception history of the Apocalypse. *Journal of Theological Studies*. Vol. 70. Oxford University Press, 2019. Pp. 600–632.
3. Bilodeau I. Bending conventions: agency and self-portrayals. *Japanese translator commentary In Japan Forum. Issue 1: Constructing Japanese Translation Studies*. Vol. 31, 2019. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09555803.2018.1530280?scroll=top&needAccess=true> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Bilodeau I. Discursive Visibility: Quantifying the practice of Translator Commentary in Contemporary Japanese Publishing. *Emerging Research in Translation Studies: Selected Papers of the CETRA Research Summer School, 2013*. URL: <http://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers/files/bilodeau>.
5. Braga Riera J. The role of epitexts in drama translation. *JoSTrans: The Journal Of Specialised Translation*. Vol. 30. 2018. Pp. 249–268. URL: https://www.jostrans.org/issue30/art_braga.php (дата звернення: 20.01.2026).
6. Dimitriu R. Translators' prefaces as documentary sources for translation studies in Perspectives. *Studies in Translontology*. Vol. 17 (3), 2009. Pp. 193–206. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09076760903255304> (дата звернення: 19.01.2026).
7. Haroon H. The Translator's preface as a paratextual device in Malay-English literary translations. *Translation & Interpreting*. Vol. 9. No 2, 2017. Pp. 100–113.
8. Hosseinzaden M. Translatorial Prefaces: A Narrative Analysis Model. *International Journal of English Language, Literature and Translation Studies*. Vol. 2 (3), 2015. Pp. 311–319. URL: <http://www.ijelr.in/2.3.15/311-319%20MARYAM%20HOSSEINZADEH.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).
9. Ismael D. Translator's Paratext in Retro-cultural Translation. *Verbal and Visual Paratexts in Translation and Interpreting Studies ARTIS@Nottingham2018*. URL: <https://www.nottingham.ac.uk/conference/fac-arts/clas/verbal-and-visual-paratexts/documents/artis-nottingham-abstracts.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).
10. Genette G. *Seuils*. Paris: Seuil, 1987. URL: <https://archive.org/details/seuils0000grar> (дата звернення: 18.01.2026).
11. Genette G. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. URL: <https://archive.org/details/paratextsthresho0000gene> (дата звернення: 18.01.2026).
12. Kovala U. Translations, paratextual mediations, and ideological closure. URL: https://www.researchgate.net/publication/233645444_Translations_Paratextual_Mediation_and_Ideological_Closure (дата звернення: 20.01.2026).
13. McRae E. The Role of Translators' Prefaces to Contemporary Literary Translations into English: An Empirical Study (Master's thesis), 2012. URL: <https://researchspace.auckland.ac.nz/handle/2292/5972> (дата звернення: 20.01.2026).
14. Mizuno A. A. genealogy of literal translation in modern Japan. *TTR: Traduction, Terminologie et Redaction*. Vol. 22 (1). January 2009. Pp. 29–55.
15. Newmark P. Introductory Survey. *The Translator's Handbook*. Catriona Picken (ed). London: Aslib, 1983. 230 p.
16. Norberg U. Literary translators' comments on their translations in prefaces and afterwords: the case of contemporary Sweden (English). *Translation peripheries: paratextual elements in translation*. Bern: Peter Lang Publishing Group, 2012. Pp. 101–116.
17. Oja M. On the Concept of the Deceptive Trailer: Trailer as Paratext and Multimodal Model of Film. *Sign System Studies*. Vol. 47. Parts 1-2. Pp. 177–204. Tartu University Press, 2019.
18. Oktar L., Kansu-Yetkiner N. Different times, different themes in Lady Chatterley's Lover: a diachronic critical discourse analysis of translator's prefaces. *Neohelicon*. Published Online: June 25, 2012. URL: <https://akademai.com/doi/abs/10.1007/s11059-012-0142-0> (дата звернення: 20.01.2026).
19. Pomaro G. Rubrics between text and paratext. *Filologia Medilatina*. Vol. 26. Sismel edizioni galluzzo, 2019. Pp. 173–191.

20. Tahir-Gürçağlar Ş. What Texts don't Tell. The Uses of Paratexts in translation Research. *Translation Studies II – Historical and ideological issues*. Manchester: St Jerome, 2002. Pp. 46–60.
21. Tahir Gürçağlar Ş. Agency in Allographic Prefaces to Translated Books: An Initial Exploration of the Turkish Context. *Authorial and Editorial Voices in Translation*. Éditions québécoises de l'oeuvre, Montreal, Hanne Jansen and Anna Wegener (eds.) 2013. URL: https://www.academia.edu/29572662/Agency_in_Allographic_Prefaces_to_Translated_Books_An_Initial_Exploration_of_the_Turkish_Context (дата звернення: 20.01.2026).
22. Xia Jing-yi, Sun Zhi-xiang. Changing Content of Translators' Prefaces: With Special Reference to China Yulin Press's Translated Publications. *Journal of Literature and Art Studies*. Vol. 5 (11), 2015. Pp. 1081–1089.
23. Yanabu A. Translation in Modern Japan. Selections by Yanabu Akira. Indra Levy (Ed.). Routledge: Contemporary Japan Series, 2017.
24. Yuste Frías J. Paratextual Elements in Translation. *Translation Peripheries. Paratextual Elements in Translation*. Wien: Peter Lang, 2012. pp. 117–134.

Kosovych O. V. PARATEXT AND PARATRANSLATION IN CONTEMPORARY TRANSLATION STUDIES: FROM GENETTE'S "THRESHOLDS" TO THE METADISCURSIVE AGENCY OF THE TRANSLATOR

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of paratext in contemporary foreign translation studies, which is increasingly viewed not as a peripheral element, but as a key factor determining the reception, interpretation and cultural integration of a translated text.

It is noted that for a long time, the metadiscursive activity of the translator – their reflections, comments, prefaces, notes and other accompanying materials – as well as the paratext they create, remained on the periphery of scientific interest, and therefore, traditional translation studies focused mainly on the main text, ignoring the “threshold” elements that shape the reader's expectations and direct perception. Contemporary theories, however, prove that paratext is extremely valuable material for a deep understanding of both the translation process itself and the strategies that translators use to adapt a text to a foreign culture, taking into account ideological, social, historical and cultural contexts.

The article systematises and analyses key contemporary concepts of paratext presented in the works of European and Asian researchers. It considers the ideas of the classics – J. Genette (who formulated paratext as a combination of peritext and epitext that defines the “threshold” of a text) and J. Justo Frias (who developed the concept of paratranslation as an independent cognitive and cultural activity of the translator). In addition to them, the works of R. Dimitriu, I. Bilodo, Sh. Tagir Gyurchaglar, as well as later studies by M. Hosseinzadeh, H. Harun, N. Kanzu-Yetkiner, L. Oktar, Xie Jin-yu, Sun Zhixiang and others are analysed.

Particular attention is paid to the evolution of the understanding of paraphrasing as a space-time continuum in which the translator makes decisions about the main text and all accompanying elements (titles, prefaces, notes, covers, epitext, etc.). Paratranslation is treated as a methodological tool that structures the translation activity in its entirety, ensuring not only linguistic equivalence, but also cultural assimilation and adaptation.

A rapid growth of interest in the metadiscursive role of the translator is demonstrated: the study of paratext in close connection with a broad extralinguistic context allows us to reveal how historical events, ideological norms, social taboos and cultural values influence the choice of translation strategies and the creation of accompanying paratext. At the same time, the function of paratext as a powerful mechanism influencing the perception and integration of translation in the receiving culture is emphasised – from the formation of authorities and the highlighting of cultural differences to the construction of the translator's identity as a “cultural agent”.

The special significance and understanding of translation as a dynamic process is highlighted, where the translator not only conveys the text, but also actively shapes its meaning in a new linguistic and cultural environment.

Keywords: *paratext, paratranslation, metatext, metatranslation, metadiscourse, peritext, epitext, literary translation, translation paratext, translator's preface, cultural mediation.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026